

מהדורת החברותא

מישנה

מבוארות

עם ציורים

על פי מפרשי המשנה

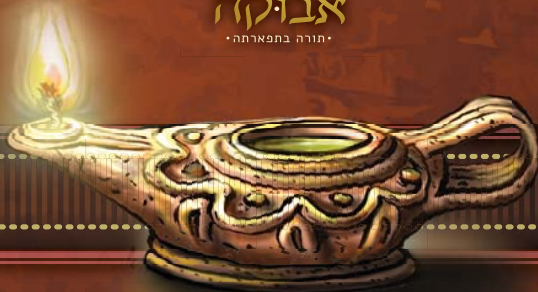
פרק במה מדליקין

ביאור משולב במשנה

פירוש רבינו עובדיה מברטנורא

תורה בתפארתה

שנת העשור

מאימתי
הילדים מבינים
את המשנה?
מהיום!

ספרא אמר, ספרא יודע.

חדש! מהיום הילדים מבינים כל משנה!

משניות מבוראות בביאור המשולב במילות המשנה,
בתוספת ציורים מפורטים ומדויקים הממחישים כל נושא.

מבצע! רוכשים בחודש הספר באור החיים ומקבלים את פרק 'במה מדליקין' מצויר - במתנה!

אלעי: רבי יהודה הנשיא 94, אשדוד: רבי יהודה הנשיא 8, רבי אליעזר בן הורקנוס 8, בית-שמש: רבי יהודה הנשיא 6, נתל ניצנים 3, ביתר: הר"ן 9, בני ברק: נחמיה 28, הרב כהנמן 62, חדשי הרבשך 8 (איצטויב) רבי עקיבא 68, אהרונוביץ 12, רבי עקיבא 152, חיפה: מיכאל 27, ירושלים: שאלון 49 (הר טוף), תבוקין 2 (מאה שערים), שמגר 21, הפטגה 45 (בית גוג) מדיעין עלית: ש"י יחזקאל 2 ברפאל, חפץ חיים 7 קרית ספר, נתיבות: הרמב"ם 1, פתח תקוה: רוטשילד 75

ספר חגיגות העשור
אור החיים
מרכז הספר היהודי הגדול בעולם
ISRAEL | U.S.A | EUROPE

מנהג אמירת 'במה מדליקין' בליל שבת קודש וסגולתו

מנהג קדוש ועתיק יומין בכל תפוצות ישראל, לקרוא בכל ליל שבת את הפרק שני במסכת שבת - 'במה מדליקין'. מנהג זה יסודתו בהררי קודש לראשונה הוזכר בדברי רבותינו הגאונים¹, ואח"כ בכל ספרי הראשונים והאחרונים, וכן נפסק להלכה והוקבע לדורות. ברוב קהילות ישראל 'במה מדליקין' הינו חלק מתפילת ליל שבת, אולם הדעות חלוקות באיזה מקום בתפילה יש לקבעו (ראה להלן).

טעם המנהג: בטעם מנהג זה נאמרו כמה פירושים בדברי רבותינו, יש שפירשו: שאמירתו נתקנה, כדי להאריך את התפילה מעט, וכך המאחרים לבוא לבית הכנסת, לא יצטרכו להשאיר לבדם בבית הכנסת ולשוב לבתיהם לבד, אלא יחד עם הציבור שהתעכב מעט². **טעם נוסף:** אמירת במה מדליקין נתקנה, כדי להזכיר ולהזהיר את מי שאינו יודע את פסולי הפתילות והשמנים, ואם שגה בזה בשבת זו, ידע לשבת הבאה להקפיד בכך⁴. **עוד אמרו:** בטעם קריאת פרק זה, מפני שמזכר בסוף הפרק את שלשת הדברים שחייב אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עשרתן, ערבתי, הדליקתי את הנר⁵. **ביאור נוסף:** אמירתו נתקנה כחלק מהמאבק נגד הקראים יושבי חושך וצלמות שהתכחשו לתורה שבעל פה ולמשנת חכמיה, ואמרו שיש לשבת בחושך בשבת, עפ"ל. ולכן תיקנו חז"ל אמירת 'במה מדליקין' כדי להטמיע בקרב הציבור את חיוב הדלקת הנר והיתרו, נגד דברי ההבל של הקראים. לשיטה זו, תיקנו חז"ל ברכה מיוחדת קודם אמירת במה מדליקין המדגישה את מסורת החכמים עד משה רבינו⁶.

זמן אמירתו: נאמרו כמה שיטות בראשונים ובאחרונים אימתי יש לקבוע קריאת פרק זה, אם לפני מנחה, בין מנחה לערבית⁷, או לאחר ערבית. יש שהצדיקו את המנהג לאמרו קודם קבלת שבת, כדי שאם ייזכר אדם שהדליק את הנרות בפתילה או בשמן שלא כדין, ישוב לביתו לתקן הנר⁸.

בחלק מקהילות החסידים ובסידורים: הושמט אמירת פרק במה מדליקין, ובמקומו אומרים את קטע הזהר 'כגונוא', אף שבכל הדורות כולם ראשונים ואחרונים נהגו באמירתו, ורבים מרבותינו תמחו על כך⁹. יש שתירצו, שמאחר ונוהגים כדברי רבינו האריז"ל לומר שמונה פרקים ממסכת שבת בכל סעודה, הרי פרק במה מדליקין כלול בהם, ואומרים אותו על שולחנם בליל שבת¹⁰. **סגולה לפרנסה:** הרה"ק רבי פנחס מקוריץ זיע"א גילה שאמירת במה מדליקין טוב לפרנסה בסודו¹¹, וסיים: אלמלא לא נבראתי אלא לומר דבר זה די.

1. סדר רע"ג (עמ' סה), ובתשובת רב נטרונאי (נדפסה בשבילי הלקט סימן סה).
2. ספר המחכים (עמ' 19) מהר"א קלוזנר (סוכות הגה ד"ה וכתב רש"י).
3. בתי הכנסת בזמנם היו בנויים מחוץ לעיר, ובמקומות אלו היו מצויים מזיקים. ולכן נזהרו שלא להלך שם לבד.
4. ראב"ן סימן שמב, התמיד, המחכים, הכלבו, הארחות חיים.
5. טור, אבודרהם, ספר חסידים (סימן קמד). ובפירוש סידור חסד לאברהם (ליורנו תרה) כתב, להזכיר השכחן שיעשר פירותיו. ובמ"ב (סי' ער סק"א).
6. מהר"י שור בהגהותיו לספר העיתים (עמ' קעז). וראה התגבשות נוסח

התפילה (ירושלים תשנ"ח, עמ' רט. ברכה זו נמצאה בין דפי הגניזה הקהירית).

7. כלבו, ארחות חיים, בית יוסף (סי' ער) ובשו"ע (שם, ס"א).

8. אבודרהם, ובביאור הגר"א (סימן ער סק"א).

9. ראה שו"ת זכר יהוסף ח"א סימן פח, ועי' ערוך השולחן סימן ער סעיף ב. ובמקורי המנהגים (ווארשא תולד, סימן טו), הקדמה לשו"ת אג"מ (יד"ח, עמ' 8).

10. עי' גם בקצות השולחן (קונטרס פסקי הסידור אות קכט).

11. ורמזו בו השם החותך מזון לכל חי הרמזו בו (אמ"פ שער ד אות מג, ובאמרי פנחס השלם ח"ב עמ' ע' אות ז).

כריכה:
סטודיו רימון

עיצוב ועימוד:

כתיבה, עריכה, ניקוד, הגהה:
חברי ביהמ"ד 'אבוקה' רמות - ירושלים

ביאור המשניות:
מערכת 'מתניתין'

ציור:
אבישי חן

מסכת שבת

פרק ב

א בְּמָה מְדֻלֵּקִין וּבְמָה אֵין מְדֻלֵּקִין.
אֵין מְדֻלֵּקִין לֹא בְּלֶכֶשׁ, וְלֹא
בְּחֶסֶן, וְלֹא בְּבִלְדֵי, וְלֹא בְּפִתִילַת הָאֵידֶן.

א

פְּרָק ב א. בְּמָה מְדֻלֵּקִין. גֵּר שֶׁל
שָׁבֶת, בְּמָה עוֹשִׂין
פְּתִילוֹת וּשְׁמָנִים לְהַדְלִיק: לֹא
בְּלֶכֶשׁ. כִּמְיֵן צָמֵר יֵשׁ בְּאֶרֶז בֵּין
הַקְּלִפָּה לְעֵץ וְקָרוֹי לְכֶשׁ: בְּחֶסֶן.
פֶּשֶׁתֶן שְׂאִינוּ מְנוּפֵץ: בְּבִלְדֵי. פְּסִלַת
שֶׁל מְשִׁי: פְּתִילַת הָאֵידֶן. כִּמְיֵן
צָמֵר יֵשׁ בְּעֶרְבָה בֵּין הַקְּלִפָּה לְעֵץ:

המשנה המבוארת

פרק א

משנה א

משנתנו מפרטת את סוגי הפתילות והשמנים הכשרים להדלקת נרות שבת, ומונה אף את הפתילות והשמנים השונים שאין להדליק בהם מחשש שלא יידלקו היטב ומתוך כך יבואו לתקן ולהטות את הנר.

א. בְּמָה מְדֻלֵּקִין - באלו פתילות ושמנים ניתן להשתמש בהם להדלקת נרות השבת, וּבְמָה - ובאלו פתילות ושמנים אין מְדֻלֵּקִין בהם. ואלו הם סוגי הפתילות שאין מדליקין בהם: אין מְדֻלֵּקִין לֹא בְּפִתִילַת הָעֵשׂוִיָה מְלֶכֶשׁ - צמר המצוי בקליפת הגזע של עץ הארז, וְלֹא בְּפִתִילַת הָעֵשׂוִיָה מְחֶסֶן - פשתן שאינו מנופץ (מסורק) ואין החוטים מופרדים אחד מהשני, וְלֹא בְּפִתִילַת הָעֵשׂוִיָה מְכֻלָּף - מין משי שיוצרת התולעת מהרוק שבפיה, וְכֵן לֹא מְדֻלֵּקִים בְּפִתִילַת הָאֵידֶן -

לכש - כמין צמר הנמצא בעץ הארז, בין הקליפה לעץ. כדי להוציא צמר זה מהעץ, מקלפים את השכבה הראשונה של העץ, אחרי שכבה זו מצויים כמין סיבי צמר מהם מכינים את הפתילות והם הנקראים 'לכש'. מבואר במשנתנו שאין לעשות פתילות לנר שבת מצמר זה, מפני שפתילה כזו אינה שואבת את השמן כראוי.

[עפ"י הגמרא שבת כ ע"ב, וברש"י שם ד"ה עמרניתא, הרמב"ם ורבינו עובדיה מברטנורא בפירושה למשנתנו].

הארז הוא עץ סרק שאינו עושה פירות, וכפי המבואר בירושלמי ישנם עשרים וארבעה מיני עצים שנקראים 'ארזים'.

[ירושלמי כתובות פרק ז הלכה ט, מדרש רבה פרשה טו סימן א, וראה בגמרא ראש השנה כג ע"א].

חוסן – סיבים הנעשים מצמח הפשתן (-פשתה) קודם תהליך הניפוץ.

כדי להבין מהו החוסן, יש להקדים את תהליך עשיית חוטי הפשתן מן הצמח: סיבי הפשתן גדלים בתוך גבעול וכדי שיהיה ניתן לטוות מהם חוטים, משרים את הגבעולים במים כדי שיתרככו ויפרדו מהסיבים, לאחר מכן מייבשים אותם בשמש וחובטים בהם עד שנפרדים לסיבים, את הסיבים הללו סורקים בכעין מסרק מברזל, פעולה זו נקראת '**ניפוץ**' (חוטי הפשתן לאחר הניפוץ נקראים גם 'אניצי פשתן'). הניפוץ מפריד את הסיבים זה מזה, ומסלק את הסיבים הקצרים והפגומים שאינם ראויים לטוות מהם חוטים.

פתילה העשויה מפשתן שאינו מסורק, לא תדלק כראוי והלהבה תדעך מהר מאחר ואינה שואבת את השמן כראוי מחמת החוטים הפגומים שמעורבים בה.

[גמרא שבת כ ע"ב, וברשי"ש ד"ה כיתא, הערוך ערך חוסן, הרמב"ם והברטנורא בפירושם למשנתנו. להרחבה: ראה ישעיה פרק מג, פסוק יז, ובספר אשי ישראל (לבעל תרומת הדשן) שבת שם ד"ה כיתא].

כלך - פתילה העשויה מחוטים שמייצרת תולעת המשי, ובגמרא נקראת 'גושקרא' כלומר, פסולת המשי. תולעת המשי מייצרת בפיה חוט משי דביק אותו היא כורכת סביב עצמה ומייצרת לה כמין פקעת, ונעשית גולם בתוך אותה הפקעת, את החוט ממנו עשויה הפקעת פורמים קודם שיבקע הפרפר, ומחוט זה (שאוורכו כחמש מאות מטר) היו טווים את בדי המשי. לאחר שבוקע פרפר המשי מהפקעת ופוצע אותה שוב לא ניתן לטוות ממנה חוטים. הפתילה היתה נעשית מחוטים שמהם היו מייצרים את הבדים.

[גמרא שבת כ ע"ב, רשי"י ד"ה גושקרא, פירוש רבי נתן אב הישיבה, ר"י מלוניל, מאירי, ר"ן, נימוק"י, כלבו, הרי"ד בגמרא שם. רבינו ירוחם ח"ב נתיב יב, מרפא לשון מנחות לט ע"ב. פירוש נוסף ל'כלך': ראה ברא"ש וברע"ב כלאים פ"ט מ"ב, ומקורם מתוספתא נגעים פ"א].

יש מרבתינו שסוברים, שהפתילה היתה נעשית מפסולת המשי, כלומר מהפקעות שנפצעו שכבר לא ניתן לייצר מהם חוטים, מהם היו מכינים פתילות.

[כן משמע מהערוך, פסקי הרי"ד, תויו"ט, צמח צדק בפירוש משנתנו. שו"ת מחשבות ישראל או"ח סימן יג].

ממשנתנו מוכח שמותר להשתמש למצוה בפסולת של תולעת טמאה.

[ראה שו"ת גינת ורדים כלל ב סימן טו, ילקוט הצמחים ערך כלך].

פתילת האיזן – כמין צמר הנמצא בעץ הערבה, בין הקליפה לעץ. ראה ציור 'לכש'.

[גמרא שבת כ ע"ב, וכן פירשו המפרשים].

וְלֹא בַּפְתִּילֵת הַמְדַבֵּר, וְלֹא בִירוּקָה שְׁעַל פְּנֵי הַמַּיִם. וְלֹא בִזְפֵת, וְלֹא בְשַׁעוּה, וְלֹא בְשֶׁמֶן קִיק, כְּמִין צֶמֶר שֶׁגָדַל בְּדַפְנֵי הַסְּפִינָה

בַּפְתִּילֵת הַמְדַבֵּר. עָלֵי עֵשֶׂב אֲרָךְ שֶׁגוֹדְלִין אוֹתָם וּמְדַלִּיקִין בָּהֶן: בִּירוּקָה שְׁעַל פְּנֵי הַמַּיִם. כְּמִין צֶמֶר שֶׁגָדַל בְּדַפְנֵי הַסְּפִינָה

שֶׁשֶׁהְתָּה זְמַן מְרַבָּה בְּמַיִם. עַד כָּאֵן פְּסוּל פְּתִילוֹת מִכָּאֵן וְאֵילָךְ פְּסוּל שְׁמָנִים: לֹא בִזְפֵת וְלֹא בְשַׁעוּה. שְׁלֹא יִתֵּן זֶפֶת נֶמֶס וְשַׁעוּה נִתְכַּת בְּנֵר בְּמָקוֹם שֶׁמֶן וְיִדְלִיק, אֲבָל לַעֲשׂוֹת כְּמִין פְּתִילָה אֲרָכָה שֶׁרְגִילִין לַעֲשׂוֹת מְשַׁעוּה, שְׂרִי: וְלֹא בְשֶׁמֶן קִיק. שֶׁמֶן הַיּוֹצֵא מִגֶּרְעִינִים שֶׁבְּתוֹךְ הַצֶּמֶר גֶּפֶן שְׁקוּרִין קוּטוּ"ן. וַיֵּשׁ מִפְּרָשִׁים קִיקִיּוֹן דִּיוֹנָה וְהוּא עֵשֶׂב שְׁעָלָיו גְּדוֹלִים וְנִקְרָא בְּעֶרְבֵי כְרוּ"ע, וְהַשֶּׁמֶן הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ עֵב בְּיוֹתֵר. וּפְתִילוֹת שֶׁאֲמָרוּ חֲכָמִים אֵין מְדַלִּיקִין בָּהֶם, מֵה טַעַם, מִפְּנֵי שֶׁהָאוֹר מְסַכְסַכֵּת בָּהֶם, כְּלוּמַר שֶׁאֵין הָאוֹר נִכְנָסֵת תּוֹךְ הַפְּתִילָה אֲלֵא סָבִיב מִבְּחוּץ, וְשֶׁמָנִים שֶׁאֲמָרוּ חֲכָמִים אֵין מְדַלִּיקִין בָּהֶם, לְפִי שֶׁאֵין נִמְשָׁכִים אַחַר הַפְּתִילָה, וּמִתּוֹךְ שֶׁאֵין הַנֵּר דוֹלְקֵת יָפֵה חַיִּישֵׁינָן שְׁמָא יֵטֵה הַשֶּׁמֶן עַל פִּי הַנֵּר וְנִמְצָא מִבְּעִיר. אֵי נִמִּי שְׁמָא יִנִּיחַ הַנֵּר וַיֵּצֵא, וְאֵנָּן קִיִּימָא לָן דְּנֵר שֶׁל שַׁבַּת חוֹבָה:

המשנה המבוארת

כעין צמר הנמצא בין עץ הערבה לקליפתו, ולא בפתילת המדבר - עשב הגדל במדבר, ולא בירוקה שעל פני המים - ירקרקת הגדלה סביב שולי ספינה כשהיא מתעכבת במים במקום אחד. כל הפתילות הללו אין מדליקין בהם מפני שאינם שואבות את השמן היטב. מכאן ואילך מבארת המשנה את סוגי השמנים שאין מדליקין בהם: ולא בזפת - אין לתת זפת בנר במקום שמן, ולא בשעוה - אין לתת שעוה ניתכת בנר במקום שמן, ולא בשמן קיק - שמן היוצא מגרעיני כותנה, או היוצא מעץ הקיקיון. ויש מפרשים עוף הנקרא 'קיק' (ובלשון המקרא קרוי 'קאת')

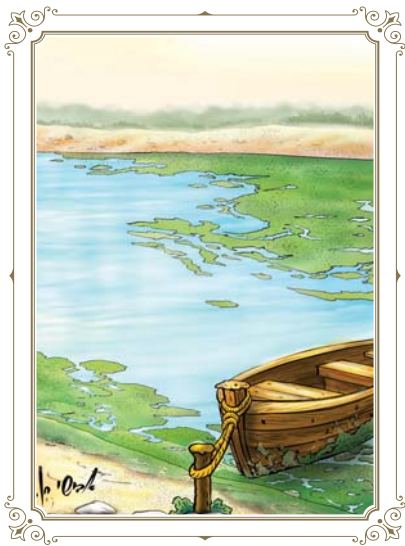

פתילת המדבר - יש מפרשים שפתילה זו עשויה ממין עשב ארוך, ובעירתו אינה יפה. ויש שפירשו, שעשויה היא מסיבים שמפיקים אותם מן הצמח הנקרא בימינו 'תפוח סדום' (ונקרא גם: 'פתילת המדבר הגדולה') והוא שיח שפירותיו ירוקים ומראהו כעין פרי הלימון, הזרעים שבתוכו עטופים בסיבים עדינים כעין משי לבן. מסיבים אלו היו מתקינים פתילות להדלקת נר שבת, אלא שאינם מושכות כראוי את השמן ולכן אסרו חכמים להשתמש בסיבי פתילת המדבר לנר שבת, ראה ציור.

[גמרא שבת כ ע"ב, וברש"י שם ד"ה שברא, וראה רמב"ם ורבינו עובדיה מברטנורא בפירוש משנתנו. לפירוש השני, ראה רס"ג בפירושו לספר שמות עמ' קנב].

הטעם שצמח זה מוכנה 'תפוח סדום' הוא מפני שגדל במקום בו היתה סדום עד שהחריבה הקב"ה, וצמח זה המשיך לגדול שם, ומבואר במדרש רבה (בראשית פמ"ב אות ה) שהעיר סדום היתה משופעת באילנות נאים ומשובחים. וכשנהפכה העיר בגזרת ה' יתברך, לא נותר בה כי אם צמח אחד כמראה התפוח נחמד למראה ובתוכו עשן, ויש מרבתינו שפירשו שהוא צמח זה.

[ראה הכתב והקבלה בראשית יט, כה. תורת האלהים בראשית עמ' קפט, ובספר חכמתא רבתא דשלמה סימן י.]

'ירוקה' שעל פני המים - כמין ירוקת הגדלה במים, על אבני הנחלים, ובשולי הספינות והאניות השוהות זמן מרובה במים.

[גמרא שבת כ ע"ב, וברש"י שם ד"ה אוכמתא דארבא, הרמב"ם בפירוש משנתיו, רבינו פרחיה, פסקי הרי"ד, ומאירי שם, רבינו יהונתן ח ע"ב בדפי הרי"ף, כלבו סימן לו, רבינו עובדיה מברטנורא בפירוש משנתיו].

בגמרא (שם) מבואר, שאין לפרש שזו הירוקת הנראית על פני המים במקום כינוסם (הנקראת: 'אוכמתא דחריצי'), מפני שלא ניתן להכין פתילה מירוקת זו שהיא נפרכת. אולם בירושלמי (שבת פ"ב ה"א, יד ע"ב) מפרשים שירוקה שעל פני המים, היא הירוקת הנראית כפשתן הגדל על המים. **בציור שלפנינו** ניתן להבחין בין הירוקת שבשולי הספינה, לירוקת הנמצאת על פני המים.

בספר העיתים (סימן יב) לרבינו יהודה בן ברזילי הנשיא אלברצלוני, מרבותינו הראשונים העיד שבתקופתו, רבים מדליקים נרות שבת בצמר גפן, ואחד מאלף מדליק בפתילת האידן או בירוקה שעל פני המים.

שמן קיק - בגמרא (כא ע"ב) נאמר פירושים שונים מהו שמן זה.

א. עוף הנמצא בכרכי הים הנקרא 'קיק', ובירושלמי (פ"ב ה"א יד ע"ב) מבואר שהוא העוף הנקרא בזמננו 'קאת' (ויקרא יא, יח. ישעיה לד, יא. תהלים קב, ז) עוף זה, יש אומרים שהוא הנקרא בזמנינו 'לילית המדבר'. ויש אומרים שהוא הנקרא בימינו 'שקנאי' [-עוף הגדל במים ובמקורו התחתון ישנו כמין שק העשוי להתרחב ומשמש לו

לאיסוף הדגים שניצודו במקורו, לפירוש זה נקרא 'קאת' על שם שמקיא את הדגים שבמקורו ואוכלם]. את השמן היו עושים משומנו של העוף.

[יעו"י בגמרא חולין סג ע"א, אוצר הגאונים עמ' 21, רוקח בפירושו לסידור, שנות אליהו בפירוש משנתיו, רלב"ג ויקרא שם. שקנאי: ראה ספר הברית חלק א מאמר יד. ולעניין שמשתמשים בשומן עוף טמא למצוה, ראה: מהר"ץ חיות שבת שם, שו"ת נודע ביהודה תנינא או"ח סי' ג, ובשואל ומשיב תנינא ח"א סימן עו].

ב. שמן הנעשה מגרעיני צמר גפן, בימינו נקרא צמח הכותנה'.

[גמרא שבת שם, וברש"י שם ד"ה משחא דקאזא, רבינו עובדיה מברטנורא בפירוש משנתיו].

ג. שמן העשוי מצמח ה'קיקיון', שהוא עשב שיש לו עלים גדולים, והשמן היוצא ממנו סמיך ועבה, ומטעם זה אינו נמשך אחר הפתילה.

[גמרא שבת שם, וברש"י שם ד"ה קיקיון, וראה יונה ד, ה. ויעו"י שו"ת זבחי צדק ח"ב סימן יז].

וְלֹא בְשֶׁמֶן שְׂרָפָה, וְלֹא בְּאַלְיָה, וְלֹא בְּחֵלֶב.
נְחוּם הַמְּדִי אָמַר, מְדַלֵּיקִין בְּחֵלֶב מְבֻשָּׁל.
וְחֻכְמִים אָמְרִים, אֶחָד מְבֻשָּׁל וְאֶחָד שְׂאִינו
מְבֻשָּׁל אֵין מְדַלֵּיקִין בּוֹ:

וְלֹא בְשֶׁמֶן שְׂרָפָה. שֶׁמֶן שֶׁל
תְּרוּמָה שְׁנַטְמָא, וְאִמָּא קָרִי לִיה
שֶׁמֶן שְׂרָפָה הוּאִיל וְלִשְׂרָפָה
עוֹמֵד שְׁהִי אָסוּר בְּאֲכִילָה.
וּבֵיּוֹם טוֹב שְׁחַל לִהְיוֹת בְּעָרֵב
שֶׁבֶת עֶסְקִינָן, שְׁכַשְׁמְדֵלִיק הֵנָּר

מִבְּעוֹד יוֹם נִמְצָא שׁוֹרֵף שֶׁמֶן טָמֵא שֶׁל תְּרוּמָה בְּיוֹם טוֹב, וְאֵנָּן קִיָּמָא לָן אֵין שׁוֹרְפִין קְדָשִׁים
בְּיוֹם טוֹב, דְּכֻתִּיב (שְׁמוֹת יב, י) וְהִנְתָּר מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר בְּאֵשׁ תִּשְׂרָפוּ, וְדַרְשִׁינָן קָרָא הָכִי, וְהִנְתָּר מִמֶּנּוּ
עַד בֶּקֶר רֵאשׁוֹן, עַד בֶּקֶר שְׁנֵי עֲמוּד וְתִשְׂרָפְנוּ, שְׂאִין שׁוֹרְפִין הַנּוֹתָר בְּיוֹם טוֹב, וְהוּא הַדִּין לְכָל
שְׂאָר קְדָשִׁים הַטְּעוּנִים שְׂרָפָה: וְחֻכְמִים אָמְרִים אֶחָד מְבֻשָּׁל וְאֶחָד שְׂאִינו מְבֻשָּׁל אֵין מְדַלֵּיקִין
בּוֹ. וְתֵנָּא קָמָא נְמִי אָמַר וְלֹא בְּחֵלֶב כָּל חֵלֶב בְּמִשְׁמַע, אֲלֵא אֵיכָא בֵּין חֻכְמִים לְתֵנָּא קָמָא, דְּחָד
מִיַּנְיָהוּ סָבַר דְּשִׂרִי לְהַדְלִיק בְּחֵלֶב מְבֻשָּׁל כְּשֶׁמְעָרֵב בּוֹ שֶׁמֶן כָּל שְׁהוּא, וְחָד אָוֶסֶר אֶפְלוּ עַל יַדִּי
תְּעוּבָת שֶׁמֶן, וְלֹא נִתְבָּרַר לְחֻכְמֵי הַתְּלָמוּד מִי מְשַׁנְיָהֶם הָאוֶסֶר וּמִי הַמְּתִיר, וְהִלְכָה כְּחֻכְמִים:

הַמְּשַׁנָּה הַמְּבוֹאֶרֶת

ועושים שמן משומנו, ולא בשמן שרפה - שמן תרומה שנטמא, ונקרא כך מפני שאין לו תיקון
אלא 'שריפה', ולא באליה - שומן זנב הכבש, ולא בחלב - שומן מהותך. נחום המדי חולק בדבר
זה ואומר, שאיסור ההדלקה בחלב הינו דוקא
בחלב שאינו מבושל, אבל מדליקין בחלב
מבושל מפני שחלב מבושל נמשך אחר
הפתילה. וחכמים אומרים, אֶחָד מְבֻשָּׁל וְאֶחָד
שְׂאִינו מְבֻשָּׁל - בין חלב מבושל ובין שאינו
מבושל אין מדליקין בו שגזרו על חלב מבושל
שמה יבואו להדליק גם בחלב שאינו מבושל
הפסול להדלקה:

אליה - שמן שהיו מפיקים מאליית הכבש. 'אליה' הוא
השומן המצטבר סביב חוליות הזנב, היו מתיכים שומן
זה באש ונהפך למין שמן. נר שנותנים בו שמן כזה, אינו
דולק כראוי, מפני שהאליה חוזרת להתקשות במהלך
בעירת הנר, וורימת השמן לפתילה נעצרת עד שהנר
דועך ומתכבה. במקומות מסויימים היו מוסיפים שמן זית
לאליה בזמן בישולו, דבר זה היה גורם לשומן שלא ייקרש.
[ראה גמרא תמיד לא ע"א, רש"י בכורות מ ע"א ד"ה בתוך
הכסל, רבינו עובדיה מברטנורא להלן פרק ה משנה ד.
להרחבה: ראה שו"ת תשובות והנהגות ח"ה סימן ז].

ב. אין מדליקין בשמן שרפה ביום טוב. רבי ישמעאל אומר, אין מדליקין בעטרן, מפני כבוד השבת. וחקמים מתירין בכל השמנים, בשמן שמשמין, בשמן אגוזים, מדליקין בעטרן. פסלת של זפת וריחו רע ביותר, ומיהו נמשך אחר הפתילה יותר מן הזפת מפני שהוא רך, הלכך אלמלא מפני כבוד שבת היו מדליקין בו: שמשמין. כך שמו בערבי,

המשנה המבוארת

משנה ב

תחילת משנתנו הינה תוספת ביאור למשנה הקודמת שהוזכר בה בין השמנים הפסולים 'שמן שריפה', ומשנתנו מפרשת שנאסרה הדלקת נר שבת בשמן שריפה כאשר חל יום טוב בערב שבת.

ב. אין מדליקין - נרות שבת בשמן שרפה כאשר ערב שבת חל ביום טוב - מפני שלא הותר לשרוף קדשים ביום טוב. רבי ישמעאל אומר, אין מדליקין בעטרן - פסולת של זפת ומשתמשים בה כשמן לנר, שאף שהוא נמשך אחר הפתילה, אין מדליקין בו מפני כבוד השבת - שריחו רע מאד ויבוא לצאת מביתו מחמת הריח. וחקמים מתירין להדליק בכל סוגי השמנים (מלבד השמנים הפסולים שזכרו במשנה א), ואלו הן השמנים שכשרים להדלקה לדברי חכמים: בשמן שמשמין - העשוי מזרע השומשום, בשמן אגוזים,

כפי שנתבאר הטעם שאסרו חכמים להדליק בפתילות המזכרות במשנה, הוא מפני שהאור 'מסכסכת בהן' - וביארו המפרשים, שכיון שאין הפתילה שואבת את השמן כראוי, ממילא הלהבה אינה קבועה, ואינה נחה ועומדת זקוף במקום אחד תוך הפתילה, אלא דועכת וקופצת מסביבה. סכסוך זה ניתן לראותו בצידור שלפנינו.

[רש"י שבת כ ע"ב ד"ה גושקרא, ובדף כא ע"א ד"ה מסכסכת בהן, מחזור ויטרי סימן קנז, רבינו יהונתן דף ח' ע"ב בדפי הרי"ף, מהרש"א שם כ ע"ב ד"ה ותנא דידן, ערוך השולחן או"ח סימן רסד, ובס' שבת של מי שם ד"ה כיתנא].

**בְּשֶׁמֶן צִנּוּנוֹת, בְּשֶׁמֶן דָּגִים, בְּשֶׁמֶן פְּקוּעוֹת,
בְּעֵטֶר וּבְנֶפֶט. רַבִּי טְרֵפּוֹן אוֹמֵר, אֵין מְדַלִּיקִין
אֵלָא בְּשֶׁמֶן זֵית בַּלְבֵּד:**

**כֵּל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵין מְדַלִּיקִין בּוֹ אֵלָא
בְּשֶׁתָּן. וְכֵל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵינוֹ מִטְמֵא**

מִשֶּׁמֶן אֶפְרָסִמוֹן וְנֶפֶט לְבָן, שְׁכָל אֶחָד מִשְׁנֵי אֵלוֹ הַשְּׁמָנִים הוּא עֵץ וְשׁוֹרֵף וְחִישִׁינֵן שְׁמָא יְנִיחֵנוּ וְיֵצֵא. וְעוֹד יֵשׁ טַעַם אַחֵר לְאַסֵּר בְּשֶׁמֶן אֶפְרָסִמוֹן גְּזֵרָה שְׁמָא יִסְתַּפֵּק מִמֶּנּוּ מַחֲמַת חֲשִׁיבוּתוֹ, וְקִיִּימָא לָן הַנּוֹתֵן שֶׁמֶן בְּנֵר חֵיב מִשּׁוּם מִבְעִיר, וְהַמְסַתַּפֵּק מִמֶּנּוּ חֵיב מִשּׁוּם מְכַבֵּה:

ג. כֵּל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵין מְדַלִּיקִין בּוֹ. לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ פְתִילָה: אֵלָא פְּשָׁתָן. דְּאֶקְרִי עֵץ, כְּדַכְתִּיב (יהושע ב, ו) וְתַטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵי הָעֵץ, וְאֶפְלוּ הָכִי מְדַלִּיקִין בְּפִתְלֵה שְׁעוֹשִׁין מִמֶּנּוּ. וְקַנְבוֹס וְצִמְרָה גִּפְּן לֹא יוֹצֵאִין מִן הָעֵץ נִיגְהוּ, אֵלָא מִיַּי זֵרַע הֵן הַלְכָף מְדַלִּיקִין בְּהֵן. וּפְשָׁתָן נְמִי מִיַּי זֵרַע הוּא וְלֹא אֶצְטְרִיךְ לְרַבּוּיָהּ אֵלָא מִשּׁוּם דְּאֶקְרִי עֵץ, דְּכַתִּיב (שם) וְתַטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵי הָעֵץ: אֵינוֹ מִטְמֵא

הַמְשַׁנָּה הַמְּבֹאֵרֶת

בְּשֶׁמֶן צִנּוּנוֹת - הַיּוֹצֵא מִזֵּרַע הַצִּנּוּן, בְּשֶׁמֶן דָּגִים, בְּשֶׁמֶן פְּקוּעוֹת - הַעֲשׂוֹי מִדְּלַעַת הַגְּדֵלָה בַּמְּדַבֵּר, וּמְדַלִּיקִין אֶף בְּעֵטֶר וּבְנֶפֶט - הוּא מִמִּינֵי הַזֹּפֶת (מַלְבָּד נֶפֶט הַלֶּבֶן שְׁהוּא עֵץ, וְיֵשׁ לַחוּשׁ שִׁיבְעִיר אֶת הַבֵּית). רַבִּי טְרֵפּוֹן חוֹלֵק וְאוֹמֵר, אֵין מְדַלִּיקִין נְרוֹת שַׁבַּת אֵלָא בְּשֶׁמֶן זֵית בַּלְבֵּד שְׁהוּא נִמְשָׁךְ אַחֵר הַפְּתִילָה יוֹתֵר מִכּוֹלֵם:

מִשְׁנֵה ג

משנה זו ממשיכה לעסוק בפסול פתילות שמקורם מהעץ להדלקת נר שבת, ומסתעפת לדיני טומאת אהל.

ג. כֵּל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ - כֵּל פְּתִילָה הַנַּעֲשִׂית מִחוּמוֹרִים אוֹ סִיבִים הַגְּדֵלִים בַּעֵץ, אֵין מְדַלִּיקִין בּוֹ [-בהם] נְרוֹת שַׁבַּת, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הָאֵשׁ אוֹחֶזֶת בָּהֶם כְּרֹאוֹי, אֵלָא פְּשָׁתָן - חוּץ מִן הַפְּשָׁתָן שֶׁאֵף שְׁהוּא יוֹצֵא מִן הָעֵץ, מוֹתֵר לַקְּחָתוֹ לְהַדְּלִיקַת נֵר שַׁבַּת, שֶׁבְּפִתְלֵה מִפְּשָׁתָן מִנוּפֵץ הָאֵשׁ אוֹחֶזֶת יִפֵּה. וְכֵל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ - אֵהֵל שֶׁנַּעֲשָׂה מִחוּמוֹרִים הַגְּדֵלִים בַּעֵץ, אֵינוֹ מִטְמֵא

פְּתִילַת הַבַּגְד - בַּתְּקוּפַת חֲכָמֵי הַמְּשַׁנָּה וּבַדּוֹרוֹת הַקְּדוּמִים, הָיוּ מְכִינִים אֶת הַפְּתִילוֹת לְנְרוֹת מִבְּלָאֵי בַגְּדִים, חֲתִיכוֹת בַּדִּים, וְכַדוֹ, כְּפִי שֶׁנִּרְאָה בְּצִיּוֹר שְׁלַפְנִינוּ.

אחר שהיו מגלגלים את הפתילה, היו מהבהבים (-חורכים) את הבגד באש כדי שיהיה ניתן להדליקה בקלות, והשלחבת תאחזו בה כראוי. אין זה חובה להבהב את הפתילה קודם השבת, אולם מנהג יפה הוא.

[תוספות שבת כט ע"א ד"ה רבא, רא"ש פ"ב סימן יח, מרדכי סימן רפט, שו"ע ורמ"א או"ח סי' רסד סעיף ט, גר"ז שם סעיף יב. להרחבה: ראה שו"ת באר שבע סימן כא.]

גם בהכנת הפתילות לנר שבת ישנה מצוה, וראוי שהאיש יכין את הנרות להדלקה.

◀ [לקט יושר ח"א עמ' מז שכן נהג התרומת הדשן, מג"א או"ח סי' רסג סק"ז, בן איש חי שנה שניה פר' נח אות ו']

טְמֵאת אֱהָלִים אֵלָא פְּשֵׁתָן. פְּתִילַת הַבְּגָד
 שְׁקִפְלָהּ וְלֹא הִבְהַבָּה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,
 טְמֵאתָ, וְאִין מְדַלִּיקִין בָּהּ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,
 טְהוּרָה, וּמְדַלִּיקִין בָּהּ:

והזה על האהל, וילפינן אהל אהל ממשכן, דכתיב ביה (שמות מ, יט) ויפרש את האהל על המשכן, ולא היה באהל משכן דבר יוצא מן העץ אלא פשתן, כדכתיב (שם כו, א) עֶשֶׂר יָרִיעוֹת שֵׁשׁ מְשֹׁר: שְׁקִפְלָהּ. כְּדָרְךְ שְׁגוּדְלִין הַפְּתִילוֹת: הִבְהַבָּה. עַל הַשְּׁלֵהֶבֶת כְּדִי שְׁתֵּהִיָּה מְחֹרְכַת וְתִדְלִיק יָפָה, וּבִבְגָד שֵׁישׁ בּו שֶׁלֶשׁ אֲצָבָעוֹת עַל שֶׁלֶשׁ אֲצָבָעוֹת מְצַמְצָמוֹת עֶסְקִינָן: טְמֵאתָ הִיא. דְּקִפּוּלָּה אֵינּוּ מְכַטְלָה מִתּוֹרַת בְּגָד, הוֹאִיל וְלֹא הִבְהַבָּה: טְהוּרָה הִיא. דְּקִפּוּלָּה בְּטָלָה מִתּוֹרַת בְּגָד וְהִיא כְּאִלוּ אֵין בָּהּ שֶׁלֶשׁ עַל שֶׁלֶשׁ, וְכֹל פְּחוֹת מְשֻׁלֵּשׁ עַל שֶׁלֶשׁ טְהוּר מְלִטְמָא לֹא בִּנְגָעִים וְלֹא בְּטְמֵאת מַת: וְאִין מְדַלִּיקִין בָּהּ. בְּיוֹם טוֹב שֶׁחֵל

המשנה המבוארת

טְמֵאת אֱהָלִים - אינו נטמא אם יש בו מת, אלא פשתן - אם האהל עשוי מפשתן הרי הוא מקבל טומאה. להלן מביאה המשנה דין נוסף לגבי פתילה העשויה מבגד: פְּתִילַת הַבְּגָד - חתיכת בגד (שגודלה שלש על שלש אצבעות וראויה לקבל טומאה) שְׁקִפְלָהּ כְּדִי לִיצוֹר מִמֶּנָּה פְּתִילָה וְלֹא הִבְהַבָּה באש כדי שתחרך מעט ותהיה מוכנה להדלק כראוי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר פתילה זו טְמֵאתָ - ראויה לקבל טומאה, שכיון שלא הבהבה באש אף שקיפלה עדיין יש עליה שם בגד המקבל טומאה, ולכך אין מדליקין בה נרות שבת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, פתילה זו כיון קיפלה אף שלא הבהבה, פקע ממנה שם 'בגד' וטהורה היא - אינה מקבלת טומאה, ומדליקין בה נרות שבת:

פירוש המילה 'פתילה', לרבים מהמפרשים הוא מלשון חיבור, וכמו שמצינו בפירוש הפסוקים: נפתולי אלוקים נפתלתי (בראשית ל, ח). צמיד פתיל (במדבר יט, טו), ועוד.

לעומת זאת, יש שפירשו שמשמעות פתילה - חתיכת בגד קטנה.

[פירוש רש"י בראשית ובמדבר שם, פירוש רש"י הירש במדבר שם. יעוי' ספר המחברת למהר"ם בן סרוק ע' פתל, ספר התשבי ע' פתל, ספר השושים להרד"ק שו' פתל, ובמאור עיניים לרבי עזריה מן האדומים פזק. מזו].

ד לא יקב אדם שפופרת של ביצה
וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר
בשביל שתהא מנטפת, אפלו היא של
חרס. ורבי יהודה מתיר. אבל אם חברה
היוצר מתחלה, מתר, מפני שהוא כלי אחד.

להיות בערב שבת עסקינן, דשיף
ביה אסור מוקצה ואין מסיקין
בשברי כלים שנשברו בו ביום
דהוה להו גולד, אבל בכלים
מסיקין דהא חזו לטלטול,
ודכולי עלמא אית להו צריך
המדליק להדליק רב היוצא מן
הפתילה חוץ לנר קדם שיסלק

ידיו, הלכך טעמא דרבי אליעזר דאמר אין מדליקין בה קסבר קפולה לא בטלה מתורת כלי,
וכי אדליק בה פורתא כיון דג' על ג' מצמצמות היו הוה ליה שבר כלי, דפחות מג' על ג' לאו
כלי הוא, וכי מדליק בידיים להשלים רב היוצא נמצא שמדליק בשבר כלי שנשבר ביום טוב,
דכי אמרינן מסיקין בכלים דוקא שלא יגע בו אחר שנפחת. ורבי עקיבא אומר מדליקין בה,
קסבר קפולה בטלה מתורת כלי, מכי קפלה מערב יום טוב, דאין גודלין פתילה ביום טוב,
ונמצא שאין כאן שבר כלי שנשבר ביום טוב, הלכך מדליקין בה. והלכה כרבי עקיבא:

ד. שפופרת של ביצה. הקלפה הקשה העליונה שהביצה מנחת בתוכה: בשביל שתהא
מנטפת. טפה טפה לתוך הנר, וטעמא גזרה שמה יסתפק ממנו, וכיון שהקצהו לנר חיב משום
מכבה: ואפלו היא של חרס. דמאיס, אפלו הכי גזרינן, שכיון שאין הפתילה הדולקת בתוך
הכלי שיש בו השמן, אתי לאסתפוקי מיניה, סבר אין כאן משום מכבה: ורבי יהודה מתיר.
דלא גזר דלמא אתי לאסתפוקי מיניה, שהרי הוא רואה השמן נוטף על הפתילה שתחתיו: אם
חברה היוצר מתחלה בו. והוא הדין אם חברה בעל הבית בסיד או בחרסית מערב שבת, ליכא

המשנה המבוארת

משנה ד

משנתינו דנה באופנים שונים שנהגו לעשותם כדי להאריך את זמן בעירת הנר בשבת, אם מותר לעשותם
מערב שבת.

ד. לא יקב [-ינקב] אדם נקב בשפופרת של ביצה - קליפת הביצה שריקנו אותה מתוכנה,
וימלאנה שמן ויתננה - את השפופרת על פי הנר - במקום שבו נותנים את השמן לתוך הנר
בשביל שתהא מנטפת שינטף השמן מהשפופרת מעט מעט לתוך הנר וכך יבער הנר זמן רב
יותר. אין לעשות כן, שכיון שהשפופרת אינה מחוברת לנר, ונחשבת ככלי בפני עצמו, חוששים
שמה יטול בשבת מן השמן שבשפופרת ויתן לתוך מאכלו או לצורך אחר ועובר בכך על איסור
מלאכה של 'מכבה', ואפלו היא של חרס - אף אם השפופרת עשויה מחרס והשמן שבתוכה
מאוס, בכל זאת לא בטל החשש. ורבי יהודה מתיר לעשות כן, שאין לחשוש שיקח מן השמן
שבשפופרת, מפני שרואה שהיא מנטפת לתוך הנר. אבל אם חברה היוצר מתחלה - אך אם
מייצר הנרות כשהכין את הנר חיבר את השפופרת לנר ודיבקה בחרס, מתר להדליק בנר זה
ולא חוששים שיקח מן השמן, מפני שהוא כלי אחד - שהשפופרת נעשית כחלק מהנר

שפופרת של ביצה - הנרות שהיו בזמן חכמים, יש מהם שהיו מכילים כמות מועטת של שמן. מסיבה זו כאשר היו חפצים להדליק בו נר לשבת, לא היה ניתן לתת בו שמן מספיק, ולכן היה צורך להאריך את זמן הבעירה של הנר בדרכים שונות, משנתנו עוסקת באחת הדרכים להאריך את הבעירה על ידי נתינת שפופרת של ביצה על גבי הנר.

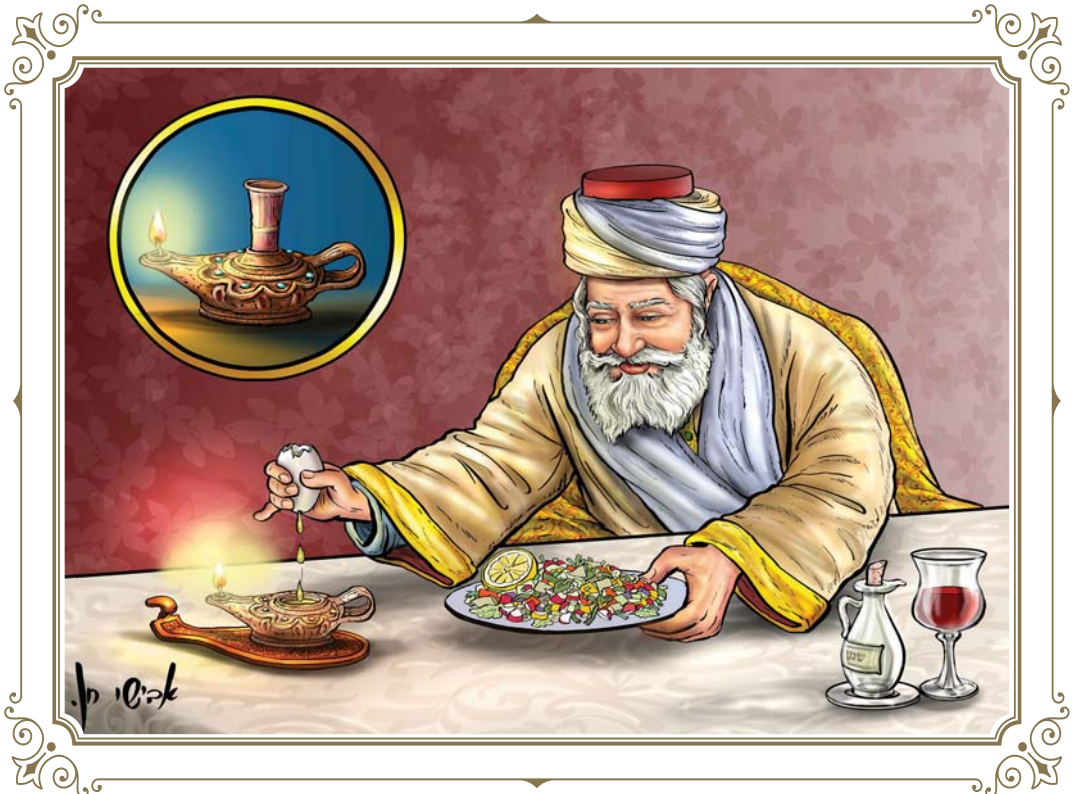
שפופרת היא הקליפה החיצונית של הביצה, את תכולת הביצה היו מרוקנים, מנקבים את השפופרת, וממלאים בה שמן. את השפופרת היו מניחים בראש הנר (במקום נתינת השמן) כשהנקב כלפי מטה, מהנקב היה מטפטף שמן לתוך הנר באיטיות טיפה אחר טיפה וכך הנר היה מקבל עוד שמן לתוכו ומאריך את זמן בעירתו. **ראה במרכז הציור.**

יש מפרשים ששפופרת היא איננה קליפה של ביצה, אלא 'קנה' הגדל בסמוך לנחלים ונהרות, וכמו שמצינו בלשון חז"ל 'שפופרת הנוד' 'שפופרת הקש' - שמשמעותם קנה סוף כעין צינור, לאורך הקנה יש סתימות הנקראות 'קשרים', היו לוקחים חתיכה מהקנה נותנים בו את השמן ומנקבים את תחתית הקשר וכך היה מטפטף שמן לתוך הנר באיטיות ומאריך את זמן בעירתו. **ראה בעיגול שבצד הציור.**

לפירוש זה יש לגרוס במשנה 'שפופרת של בצָה', כלומר קנה הגדל בביצה.

מבואר במשנתנו שאסור להדליק נר שבת באופן כזה, מכיון שחששו חכמים שמא יבוא האדם לקחת מהשמן שבשפופרת לשימוש אחר, כגון ליתן בתוך מאכלו וכדו', ואם יעשה כן הרי הוא עובר על איסור מכבה.

[גמרא שבת כט ע"ב, וברש"י שם ד"ה שתהא מנטפת, רמב"ם הלכות שבת פ"ה ה"ב, פירוש הרוקח לסידור, שו"ע או"ח ס' רסה סעיף א. פירוש שני: שו"ת רבי עזריאל דאיננה סימן לב, הגהות רעק"א על משנתנו בשם מהר"ל, וראה ילקוט המכירי משלי כג, יז, להרחבה: ראה ס' עיונים בדברי חז"ל ובלשונם עמ' יב].

לא ימלא אדם קערה של שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה, בשביל שתהא שואבת. ורבי יהודה מתיר:

למיחש, דמשום אסורא דשבת בדיל מיניה: ויתן ראש הפתילה. שהוא יוצא מן הצד לשאב השמן ונמשך דרך הפתילה לראש הדולק. ואשמעינן מתניתין

פלוגתא דרבי יהודה ורבנן בשפופרת של ביצה, ובחרס, ובקערה, דאי אשמעינן שפופרת של ביצה בהא קאמרי רבנן, דכיין דלא מאיסא אתי לאסתפוקי מינה, אבל של חרס דמאיס אימא מודו ליה לרבי יהודה. ואי אשמעינן של חרס, בהא קאמר רבי יהודה, אבל בהיא אימא מודה להו לרבנן. ואי אשמעינן הני תרתי, בהא קאמר רבי יהודה מפני שהשפופרת של ביצה והחרס מנחים בתוך חלל הנר למעלה, ולא מפסיק מידי בין הנר ובינם, וליכא למגזר שמא יסתפק דבדיל מיניה, אבל בקערה דמפסקא, שהרי אצל הנר מנחת ויש כאן הפסק וליכא למימר גופיה הוא, אימא מודה דנגזר. ואי אשמעינן בהיא, בהיא קאמרי רבנן, אבל בהנך תרתי מודו לרבי יהודה, צריכא. והלכה כחכמים:

המשנה המבוארת

ואין לחשוש שיכשל ויקח מהשמן. לא ימלא אדם קערה של שמן ויתננה בצד הנר - בסמוך לנר ויתן את ראש הפתילה בתוכה, בשביל שתהא שואבת מהקערה הסמוכה אל תוך הנר, שחוששים שמא יטול בשבת מהשמן שבקערה. ורבי יהודה מתיר שאינו חושש לכך:

קערה בצד הנר - כפי שהתבאר בתחילת המשנה על עניין שפופרת של ביצה שבהדלקת נר של שבת היה צורך להאריך את זמן הבעירה של הנר בדרכים שונות, משנתינו עוסקת בפתרון נוסף שהיה דרכם לעשותו כדי להאריך את זמן הבעירה. היו מניחים קערה מלאה שמן בצד הנר, ומניחים פתילה ארוכה בנר, כאשר ראשה האחד יוצא מהנר והפתילה עוברת דרך הנר לקערה, עד שראשה השני נכנס בקערה שליד הנר, וכך היא שואבת מן השמן שבנר ומן השמן שבקערה. ומבואר במשנתנו שאין לעשות כך, ואף שהפתילה מונחת גם בתוך הקערה, והדבר ניכר שהיא שואבת את השמן לפי הנר, עדיין יש חשש שיבוא להסתפק ממנה.

[הרמב"ם, ורבינו עובדיה מברטנורא בפירוש משנתינו].

ה. המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני גזים, מפני לסטים, מפני רוח רעה, מפני פרוסאים שאין מניחין להדליק אור ביום אידם אלא בבית עבודה כוכבים שלהם: מפני לסטים. שלא יראו שיש שם אדם ויבואו עליו: מפני רוח רעה. השורה

המשנה המבוארת

משנה ה

המשנה עוסקת בהיתרים שונים בהם ניתן לכבות את הנר בשבת.

ה. המכבה את הנר בשבת מפני שהוא מתירא מפני גזים - כגון שחושש מהפרסיים שביום חגם לא מניחים להדליק אש כלל רק בבית עבודה זרה שלהם, או מפני לסטים [-שודדים] שכשיראו אור בביתו ידעו שיש שם אדם ויבואו להזיקו, מפני רוח רעה - הוא חולי, שאדם

מתירא מפני גויים - אדם שהדליק נר שבת בביתו, וכעת הוא מוכרח לכבות את הנר מאחר והוא חושש מן הגויים, שבזמנם היו הגויים הפרסיים עובדים את האש - כעבודה זרה, וביום אידם היו אוסרים על הדלקת נרות בכל הבתים שסביבותיהם, והיו מדליקים אש רק בבית עבודה זרה שלהם, ובית שהיו מוצאים בו נר דולק היו הורגים את בעל הבית. מבואר במשנה, שאם מפני סכנה זו כיבה בעל הבית את הנר, אינו עובר באיסור מכבה.

[גמרא שבת כט ע"ב, רש"י שם בד"ה מפני נכרים, מחזור ויטרי, רבינו פרחיה, אבודרהם, ר"י מלוניל, רבינו ירוחם נתיב יב דף סז. להרחבה: ראה גמרא גיטין יז ע"א, ובהגהות מהר"ץ חיות שם].

וְאִם בְּשִׁבִיל הַחוּלָה שְׁיִישׁוּן, פְּטוּר. פְּחָס עַל הַנֵּר, פְּחָס עַל הַשָּׁמֶן, פְּחָס עַל הַפְּתִילָה, חַיִּב. וְרַבִּי יוֹסֵי פּוֹטֵר בְּכֶלֶן חוּץ מִן הַפְּתִילָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה פְּחָס:

עַל שְׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נָשִׁים מֵתוֹת בְּשַׁעַת לְדָתָן, עַל שְׂאִינָן זְהִירוֹת בְּנִגְדָה וּבַחֲלָה וּבַהֲדַלְקַת הַנֵּר:

צְרִיכָה לְגוּפָה חַיִּב עָלֶיהָ. וְכֵן מִפְּנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, מִפְּנֵי לְסֻטִּים, מִפְּנֵי רוּחַ רָעָה, כּוֹלְהוּ אֵיט בְּהוּ סַכְנָה, וּבְדִין הוּא דְלַתְנֵי מֵתָר, אֲלֵא מְשׁוּם דְּבַעֵי לְמַתְנֵי סִפְא חַיִּב, תְּנָא רִישָׁא פְּטוּר: פְּחָס עַל הַפְּתִילָה חַיִּב. וְאִם עַל גַּב דְּאִינוּ צְרִיךְ לְגוּף הַכְּבוֹי אֲלֵא לְצַרְךָ דְּבָר אַחֵר, שְׁלֵא תְדַלַּק הַפְּתִילָה, אוֹ שְׁלֵא יִפְקַע הַנֵּר, חַיִּב, דְּמִלְאכָה שְׂאִינָה צְרִיכָה לְגוּפָה חַיִּב עָלֶיהָ: פּוֹטֵר בְּכֶלֶן חוּץ מִן הַפְּתִילָה. שְׂאִין לָךְ כְּבוֹי הַצְּרִיךְ לְגוּפוֹ, אֲלֵא כְבוֹי שֶׁל פְּחָמִים, וְכְבוֹי שֶׁל הַבְּהוּב פְּתִילָה, שְׁעוֹשֶׂה הַכְּבוֹי לְהֶאֱחִיז הָאוּר מֵהָר כְּשִׁירְצָה לְהַדְלִיקוֹ, וְאִין הִלְכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: שֶׁהוּא עוֹשֶׂה פְּחָס. שֶׁהוּא מֵתְכַנֵּן לְעִשׂוֹתָהּ עֲכָשׁוּ בְּכְבוֹי זֶה פְּחָס, שֶׁתְּהֵא מְהוּבְהַכַּת לְהֶאֱיֵר יָפָה: וְ. בְּשַׁעַת לְדָתָן. בְּשַׁעַת סַכְנָה מְזַמֵּן פְּרַעְנוּתָא: וּבַחֲלָה וּבַהֲדַלְקַת הַנֵּר. לְפִי שְׁצַרְכֵי הַבֵּית הֵן וְהִיא מְצוּיָה בְּבֵיתָה, תְּלוּוִין בָּהּ:

הַמְשַׁנָּה הַמְּבוֹאֵרַת

הַחוּלָה בּוּ לֹא נַחַה דַּעַתוּ אֵלֵא בַחֲשִׁיכָה, אוֹ בְּשִׁבִיל הַחוּלָה שְׁיִישׁוּן שִׁמְכַבָּה הַנֵּר שִׁבְבִיתוּ כַּדִּי שֶׁהַחוּלָה (שִׁישׁ בּוּ סַכְנָה) יוּכַל לִישׁוּן, פְּטוּר - מוֹתֵר לְכַבוֹת אֵת הַנֵּר בְּמַקְרִים אֵלוּ לְכַתְחִילָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִצַּב שֶׁל סַכְנָה. פְּחָס עַל הַנֵּר - כִּיבָה אֵת הַנֵּר מִפְּנֵי שַׁחַס עֵלָיו שְׁלֵא יִפְקַע כְּשִׁיגְמֵר בּוּ הַשָּׁמֶן, פְּחָס עַל הַשָּׁמֶן - כִּיבָה אֵת הַנֵּר, מִפְּנֵי שְׁרוּצָה לְחַסוֹךְ הַשָּׁמֶן שְׁלֵא יִגְמֹר, פְּחָס עַל הַפְּתִילָה - כִּיבָה אֵת הַנֵּר כַּדִּי שְׁלֵא תִתְכַלֵּה הַפְּתִילָה, הִרִי הוּא חַיִּב מְשׁוּם מִלְאכַת מַכְבָּה בְּכֹל הָאוֹפְנִים הַלְלוּ. וְרַבִּי יוֹסֵי פּוֹטֵר בְּכֶלֶן - כְּשִׁמְכַבָּה מִפְּנֵי שַׁחַס עַל הַנֵּר אוֹ עַל הַשָּׁמֶן, אִינוּ עוֹבֵר בְּאִיסוּר, שְׁכִיבוּי זֶה הוּא מִלְאכָה שְׂאִינָה צְרִיכָה לְגוּפָה חוּץ מִן הַפְּתִילָה - שֶׁהַמַּכְבָּה אֵת הַנֵּר מִפְּנֵי שַׁחַס עַל הַפְּתִילָה חַיִּב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה פְּחָס שִׁבְכִיבוּי זֶה מֵתְכוּוֹן לְעִשׂוֹת הַפְּתִילָה פְּחָס, וְכִשִּׁידְלִיקָנָה בַּפַּעַם הַבְּאֵה, הָאֵשׁ תֵּאֱחָז בָּהּ בְּקִלּוֹת וְנִמְצָא שֶׁהִיא מִלְאכָה הַצְּרִיכָה לְגוּפָה:

מִשְׁנָה ו

לְהֵלֵךְ מִזְהִירָה הַמְּשַׁנָּה עַל שְׁלֹשׁ מִצְוֹת חֲשׁוּבוֹת הַמְּסוּרוֹת לְנָשִׁים לְקִיּוּמָן, וּבְהֵן גַּם מִצְוֹת הַדְּלָקַת נֵר שֶׁל שַׁבַּת.

ו. עַל שְׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נָשִׁים מֵתוֹת בְּשַׁעַת לְדָתָן - מִפְּנֵי שֶׁשַׁעַת הַלֵּידָה הוּא זְמַן סַכְנָה, וְהַשָּׁטָן מַקְטָרְג בְּזַמָּן זֶה, וְאֵלוּ הֵם: עַל שְׂאִינָן זְהִירוֹת בְּנִגְדָה - שֶׁהִיא מִצְוָה הַשִּׁיכָת לְאִשָּׁה, וּבַחֲלָה - הַפְּרִשְׁתַּת חֵלָה מִהַעִיסָה, וּבַהֲדַלְקַת הַנֵּר שֶׁל שַׁבַּת, שֶׁאִם מִצְוֹת אֵלוּ מִצְרִיכֵי הַבֵּית הֵם וְמוֹטְלִים עַל הָאִשָּׁה הַמְּצוּיָה בְּבֵיתָה:

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ אָדָם לֵאמֹר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עָרֵב שֶׁבֶת עִם חֲשֵׁכָה. עֲשֶׂרְתֶּם. עֲרַבְתֶּם. הִדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר. סִפֵּק חֲשֵׁכָה

וְצָרִיךְ אָדָם לֵאמֹר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. וְצָרִיךְ לְמַמְרִינָהוּ בְּנִיחוּתָא פִּי הֵיכִי דְלִקְבְּלוּ מִיְנִיָּה: עִם חֲשֵׁכָה. כְּשֶׁהוּא סְמוּךְ לְחֲשֵׁכָה וַיֵּשׁ עֲדִין שְׁהוּת בְּיוֹם לְעֶשֶׂר וּלְעָרֵב, אֲבָל

קֹדֶם לְחֲשֵׁכָה הִרְבָּה לֹא, דְלָמָּא פְּשְׁעֵי וְאִמְרֵי עֲדִין יֵשׁ שְׁהוּת בְּיוֹם: עֲשֶׂרְתֶּם. לְסַעוּדַת שֶׁבֶת, שְׂאָף אֲכִילַת עֲרָאֵי שֶׁל שֶׁבֶת קוֹבְעַת לְמַעֲשֶׂר: עֲרַבְתֶּם. עֲרוּבֵי תַחֲוּמִין וְחֲצֵרוֹת. וְהֵנִי תַרְתִּי שֶׁיֵּךְ לְמַמְרִינָהוּ בַלְשׁוֹן שְׂאֵלָה דְשָׂמָא כְּבָר עָשׂוּ, אֲבָל בְּנֵר לֹא שֶׁיֵּךְ לְמִימַר הִדְלַקְתֶּם אֶת הַנֵּר, דְּדָבָר הַנִּרְאֶה לְעֵין הוּא אֵי אֲדִלְיָק אֵי לֹא אֲדִלְיָק: סִפֵּק חֲשֵׁכָה. מִתְחַלֵּת שְׂקִיעַת הַחֲמָה כֹּל זְמַן שֶׁנִּרְאֶה

המשנה המבוארת

משנה ז

המשנה מפרטת את הדברים שיש לאדם לזרוז את בני ביתו לעשותם קודם השבת, כדי שלא ישכחו. וכן דנה המשנה מהם הפעולות שמותר או אסור לעשותם בערב שבת בין השמשות.

ז. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ אָדָם לֵאמֹר לְשֹׂאֵל וְלַהֲכַרִּיז בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ בְּעָרֵב שֶׁבֶת עִם חֲשֵׁכָה - לִפְנֵי שִׁיחֻשׁ הַיּוֹם, וְאִלּוּ הֵם: עֲשֶׂרְתֶּם - הָאֵם הַפְּרַשְׁתֶּם אֶת הַמַּעֲשֶׂר מִהֶמָּאֲכִלִים וְהַפִּירוֹת הַמוֹכְנִים לְסַעוּדוֹת הַשֶּׁבֶת. עֲרַבְתֶּם - הָאֵם עֲרַבְתֶּם עֵירוּבֵי תַחֲוּמִין וְעֵירוּבֵי חֲצֵירוֹת. הִדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר - אִם עֲשַׂרְתֶּם וְעֲרַבְתֶּם, נִיתֵן כַּעַת לְהַדְלִיק אֶת הַנֵּרוֹת וּלְקַבֵּל אֶת הַשֶּׁבֶת. וּבְעָרֵב שֶׁבֶת בְּשַׁעַת בֵּין הַשִּׁמְשׁוֹת שֶׁהוּא סִפֵּק חֲשֵׁכָה

תקנת חכמינו וזכרונום לברכה, שיש לבעל הבית להזכיר ולהזהיר בתוך ביתו (כמחצית השעה קודם השקיעה) לעשות את הדברים הנצרכים לשבת שלא ניתן לעשותם בשבת, ואלו הם: מעשר, עירוב, והדלקת הנר.

עשרתם- האם הופרשו תרומות ומעשרות כהלכה מהפירות או שאר מינים החייבים במעשר שחפצים לאכול מהם במהלך השבת.

מעיקר הדין בכל ימות השבוע אין אדם חייב לעשר את מה שהוא אוכל באכילת עראי, אולם כיון שאכילה בשבת היא אכילה חשובה הנחשבת ל-'עונג', ממילא אף אכילת עראי של שבת נחשבת לאכילת קבע, ולכן יש לאדם לברר בערב שבת אם עישרו את הפירות בביתו, שאם לא עישרו לא יוכל לאכול מהם בשבת אפילו אכילת עראי.

[גמרא ביצה לד ע"ב, וברש"י שבת לד ע"א ד"ה עשרתם, ר"י מלוניל שם ד"ה שלשה, וכן נקט רבינו עובדיה מברטנורא בפירושו משנתנו].

ערבתם- שאלה זו מתייחסת לעירוב תחומין, ועירווי חצירות, שיש להניחם מערב שבת.

[גמרא שבת לד ע"א, ורש"י שם בד"ה ערבתם, רבינו עובדיה מברטנורא, להרחבה: ראה בחת"ס מה שהאריך לבאר בדברי רש"י].

מהו עירוב תחומין?

אדם שרוצה לצאת מחוץ לתחום, כלומר מחוץ לעיר שבה הוא נמצא בשבת, יכול לצאת ולהרחיק מקצה העיר, דהיינו היכן שמסתיימים הבתים של העיר - אלפיים אמה בלבד. אולם חכמים תיקנו להתיר לאדם ללכת בשבת יותר מאלפיים אמה מחוץ לעיר או מחוץ ליישוב, על ידי שניח מוזן בשיעור שתי סעודות בערב שבת בתוך האלפיים אמה לעיר, או בסיומם. ועל ידי כך הוא קונה שם 'שביטה' בשעת כניסת השבת, כלומר, שרואים את מקום הנחת העירוב כאילו הוא ביתו לשבת זו, ומותר לו ללכת בשבת מן העירוב והלאה אלפיים אמה.

מהו עירוב חצירות? ▶▶

אף שמדין תורה חצר שהיא מוקפת מחיצות מכל צדדיה, נחשבת לרשות היחיד ומותר לטלטל בתוכה, וממנה לבתים הפתוחים לה, ומן הבתים - אליה, אף אם היא שייכת לאנשים רבים. מכל מקום גזרו שלמה המלך ובית דינו, ואסרו לטלטל מחצר משותפת לבתים פרטיים ומבתים פרטיים לחצר משותפת, שלא יבואו להקל באיסור שאסרה תורה לטלטל מרשות הרבים לרשות היחיד ולהיפך, שהרי חצר משותפת היא מקום שימוש לרבים, ומבחינה זו היא דומה לרשות הרבים.

בתקופה מאוחרת יותר תיקנו חכמים, להתיר לטלטל בשבת בתוך חצר משותפת ומן הבית לחצר המשותפת ומן החצר המשותפת לבית, על ידי הנחת 'עירוב חצירות', כלומר שכל דיירי החצר מניחים בערב שבת מזון בביתו של אחד מדיירי החצר. בין עירוב תחומין ובין עירוב חצירות, צריך שיהיה בו מזון שתי סעודות, כגון פת המספיקה לאכילת שתי סעודות, או תבשיל המספיק לשתי סעודות. (ונחלקו הפוסקים אם צריך שיעור שמונה או ששה ביצים).

[גמרא עירובין כא ע"ב. לעניין שיעור העירוב ראה שו"ע או"ח סי' שפו סעיף ו, ובסי' תט סעיף ז, וראה במשנ"ב שם].

הדליקו את הנר - ציווי זה לא נאמר בלשון שאלה, מפני שאת הנרות שלא הודלקו רואה בעל הבית בעיניו, ולכן הוא מצוה ומורז על הדלקת הנר כדי שלא ישכחו. יש שפירשו שהציווי על הדלקת הנר הוא כדי שהאיש ימנה את אשתו שתהיה שלוחתו בהדלקה.

[אשל אברהם מבטושאשט או"ח סי' רסא סעיף ב, ובבן יהוידע שבת כה ע"ב].

כפי שנראה **בציור שלפנינו**, ניתן להיווכח שבעל הבית יכול לראות רק את הנרות מפני שהם לפניו, ואילו את המעשר והעירוב - איננו רואה.

[רש"י ור"י מלוניל שם. ויעווי בחידושי הר"ן שם. להרחבה: ראה בט"ז או"ח סימן רס סק"ג, בזית רענן סימן רס סק"ה, בתוספת שבת סק"ז, ובחידושי הרב"ז זינגר למסכת שבת, שם].

סֶפֶק אֵין חֲשֵׁכָה, אֵין מְעֻשְׂרִין אֶת הַנְּדָאֵי, וְאֵין מְטַבְּלִין אֶת הַפְּלִים, וְאֵין מְדַלְּקִין אֶת הַנְּרוֹת, כּוֹכַב אֶחָד בְּלֶכֶד וְדָאֵי יוֹם, וְכָל זְמַן שְׁנָרְאִים שְׁנֵי כּוֹכְבִים בִּינוּנִים הוּא סֶפֶק חֲשֵׁכָה, וְקָרוֹי בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְנוֹתְנִים עָלָיו חֲמָרֵי יוֹם וְחֲמָרֵי לַיְלָה, וּמְשִׁירָאוּ שְׁלֶשָׁה כּוֹכְבִים בִּינוּנִים הוּא וְדָאֵי לַיְלָה לְכָל דְּבָר: אֵין מְעֻשְׂרִין אֶת הַנְּדָאֵי. דְּתַקְוִין מְעַלְיָא הוּא. וְאָף עַל גַּב דְּאֵינוּ אֶסּוּר אֱלָא מְשׁוּם שְׁבוּת, קֶסְבֵר הָאֵי תְנָא דְגָזְרוּ עַל הַשְּׁבוּת אָף בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת: וְאֵין מְטַבְּלִין אֶת הַפְּלִים. לְהַעֲלוֹתָן מִיַּד טְמֵאָתָן, דְּהוּי כְּמַתְקֵן כְּלֵי, וְאֵית בֵּיה נְמֵי שְׁבוּת: וְאֵין מְדַלְּקִין אֶת הַנְּרוֹת. כָּל שְׂכָן, דְּסִפְקָא דְאוֹרֵייתָא הוּא, וְזוּ וְאֵין צְרִיךְ לומר זו קִתְנֵי. וְרַבּוּתֵי פְרָשׁוּ וְאֵין מְדַלְּקִין אֶת הַנְּרוֹת, אֵין אוּמְרִים לְנִכְרֵי לְהַדְּלִיק:

המשנה המבוארת

סֶפֶק אֵין חֲשֵׁכָה, אֵין מְעֻשְׂרִין אֶת הַנְּדָאֵי - דברי מאכל שבודאי לא הופרשו מהם תרומות ומעשרות, וְאֵין מְטַבְּלִין אֶת הַפְּלִים הצריכים טבילה במקוה לטהרם, וְאֵין מְדַלְּקִין אֶת הַנְּרוֹת,

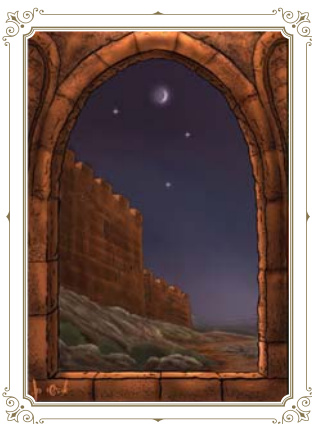
ספק חשיכה ספק אינה חשיכה - מתחילת שקיעת החמה במשך הזמן שנראה ברקיע כוכב אחד בלבד, הרי זה נחשב עדיין ליום ודאי. כל זמן שיש שני כוכבים בינונים הרי זה נחשב לספק חשיכה, ונקרא בין השמשות, זמן זה שבין היום ללילה מוטל הוא בספק, ומשום כך נותנים עליו חומרי יום וחומרי לילה. משעה שנראים שלשה כוכבים בינוניים, נחשב הדבר ללילה גמור.

בציורים שלפנינו ניתן להבחין במראה הרקיע בשקיעה, בין השמשות, וצאת הכוכבים.

[הרמב"ם ורבינו עובדיה מברטנורא בפירושהם למשנתנו, שו"ת מהרלב"ח סימן קמד, הון עשיר במשנתנו, ולעיל פ"א משנה י. להרחבה: ראה תו"ט ראש השנה פ"ג משנה א, שו"ת חסד יהושע ח"ג סימן לג, שו"ת יבי"א ח"ט אר"ח סימן צט].

לכמה מהמפרשים, ביאור הביטוי של חכמים: **'בין השמשות'**, מפני שהוא בין שני הימים, היום היוצא והיום הנכנס (היום נקרא על שם השמש, כיון שהשמש היא הקובעת את השתנות הימים), ממילא מצב בין השמשות - בין הימים. יש מפרשים, בין השמשות בין שתי שמשות, כי המאורות נקראים שמשות.

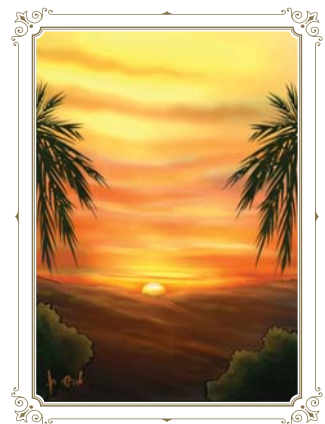
[גור אריה למהר"ל שמות יב, ו, ראש יוסף שבת לד ע"ב. להרחבה: ראה שו"ת מים חיים ס" קנא].

צאת הכוכבים

בין השמשות

שקיעת החמה

אָבֵל מְעֻשְׂרִין אֶת הַדְּמַאי, וּמְעַרְבִין, וְטוֹמְנִין אֶת הַחֲמִין:

אָבֵל מְעֻשְׂרִים אֶת הַדְּמַאי. וְלֹא דְמֵי לְמִתְקֵן, דְּרַב עֲמִי הָאֲרָץ מְעֻשְׂרִין הֵן: וּמְעַרְבִין. עֲרוּבֵי חֲצֵרוֹת, דְּחוּמְרָא בְּעֵלְמָא הִיא,

אָבֵל לֹא עֲרוּבֵי תַחֲוּמִין, דִּישׁ לָהֶם סִמְךְ מִקְרָאֵי: וְטוֹמְנִין אֶת הַחֲמִין. בְּדָבָר שְׂאִינוּ מוֹסִיף הֶבֶל, דְּאֵלוּ בְּדָבָר הַמוֹסִיף הֶבֶל אֶפְלוּ מִבְּעוֹד יוֹם אָסוּר, וְטַעַמָא דְטוֹמְנִין אֶת הַחֲמִין בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת בְּדָבָר שְׂאִינוּ מוֹסִיף הֶבֶל, שְׁלֵא אָסְרוּ לְהַטְמִין אֶת הַחֲמִין בְּשֶׁבֶת עֲצָמוּ בְּדָבָר שְׂאִינוּ מוֹסִיף הֶבֶל אֶלָּא גְזֵרָה שְׂמָא יִמְצָא קִדְרָתוֹ שְׁנַצְטַנְנָה וְיִרְתִּיחְנָה בְּאוּר וּנְמָצָא מִבְּשֵׁל בְּשֶׁבֶת, וּבֵין הַשְּׂמֻשׁוֹת לִיכָא לְמַגְנֹר בְּהִכִּי, דְּסִתָּם קִדְרוֹת בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת וְרִתְחוֹת הֵן וְלִיכָא לְמִיחָשׁ שְׂמָא נְצַטְנָנָה וְיִרְתִּיחְנָה, הִלְכָף טוֹמְנִין אֶת הַחֲמִין בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת אִף עַל פִּי שְׂאִין טוֹמְנִין בְּשֶׁבֶת:

הַמְשַׁנָּה הַמְּבוֹאֶרֶת

אָבֵל מְעֻשְׂרִין אֶת הַדְּמַאי - הַקְלוּ לַעֲשֹׂר אֶת הַדְּמַאי שֶׁהֵם פְּרִי אוֹ יֶרֶק שֶׁנִּלְקְחוּ מֵעַם הָאָרֶץ, מִפְּנֵי שִׁיתְכֵן שְׂעִישֵׁר אוֹתָהּ, וּמְעַרְבִין - עֲרוּבֵי חֲצִירוֹת (ולא עֲרוּבֵי תַחֲוּמִין שֶׁהִחֲמִירוּ בֵּהֶם יוֹתֵר). וְטוֹמְנִין אֶת הַחֲמִין - בַּדְּבָרִים שְׂאִינִם מוֹסִיפִים חוּם, אֲלֵא רַק מִקְיִימִים וּמְשַׁמְרִים אֶת הַחוּם:

וטומנין את החמין - כך היה דרכם בערב שבת, להסיר את הקדירה מעל גבי האש, ובעודה רותחת להניחה בתוך קופה [של המצופה בגיזי צמר, גפת, פירות, ועוד - כדי שהחום ישמר היטב. (ראה בהרחבה להלן פרק ד משנה א-ב).

במשנתנו מבוואר, שאדם שלא הטמין את החמין עד זמן בין השמשות, התיירו לו להטמין גם בזמן זה בדבר שאינו מוסיף לחמם את התבשיל אלא רק מונעו מלהצטנן, ואין טומנים בדבר המוסיף לחמם את התבשיל אפילו לפני כניסת השבת.

הטעם שהתירו חכמים להטמין בבין השמשות אף שגזרו חכמים ('שבות') שלא לעשות מלאכה בזמן זה, הוא מפני שההטמנה היא דבר מצוה, ולא גזרו איסור על דבר מצוה.

[רש"י שבת לד ע"א ד"ה] וטומנין, רשב"א, רא"ש, ר"ן, וברבינו עובדיה מברטנורא בפירושו למשנתנו. לענין שבות בין השמשות: ראה רמב"ם הלכות שבת פרק כד הלכה י, שו"ע או"ח סי' רנו סעיף א, ובסי' רסא סעיף א].

